

Spasimir Domaradzki

Powrót Wasila Bożkowa do Bułgarii

25 sierpnia 2023 r. Wasil Bożkow, znany też jako „Czaszka”, powrócił do Bułgarii po ponad trzech latach pobytu w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, dokąd uciekł po wystawieniu nakazu aresztowania przez bułgarską prokuraturę w styczniu 2020 r. Bożkow to postać kontrowersyjna i jeden z najbogatszych Bułgarów. Był blisko każdej kolejnej władzy, ale nie wykazywał osobistych politycznych aspiracji aż do momentu, gdy w 2019 r. rząd Borisowa postanowił pozbawić go interesów, a jego pozycja została zagrożona. Bożkow próbował dołączyć do fali protestów przeciwko Borisowowi, które miały miejsce od lata 2020 r., i choć mu się to nie udało, to jego oskarżenia o korupcję byłego premiera i jego najbliższego otoczenia istotnie osłabiły pozycję Borisowa zarówno w bułgarskiej polityce, jak i wśród zachodnich partnerów. Chociaż powody jego powrotu pozostają nieznane, swoimi zeznaniami Bożkow jest w stanie zagrozić Borisowowi.

Król hazardu. Wasil Bożkow, właściciel Nove Holding, to jeden z najbogatszych Bułgarów. Jego interesy obejmują m.in. gry hazardowe, ubezpieczenia, turystykę, budownictwo, a w przeszłości również sektor bankowy czy budownictwo dróg. W latach 2005-2008 był na liście najbogatszych osób w Europie Środkowo-Wschodniej, z majątkiem szacowanym przez polski tygodnik „Wprost” na 1,5 mld euro. Od tego czasu brak jest informacji na temat stanu jego majątku.

Bożkow, matematyk z wykształcenia, po upadku komunizmu rozpoczął karierę od wymiany walut i utworzenia sieci kantorów. W dostępnych w mediach dokumentach „Wikileaks” z końca pierwszej dekady XXI w. Bożkow opisywany jest jako mafijny boss, który w owym czasie nadal aktywnie uczestniczył w praniu pieniędzy, przekrętach prywatyzacyjnych, wymuszeniach, haraczach oraz nielegalnym handlu antykami.

Bożkow był również właścicielem największych klubów piłkarskich w Bułgarii – CSKA Sofia (1999-2006) oraz Lewski Sofia (2019-2021) – oraz największej kolekcji przedmiotów antycznych, której część była wystawiona w Brukseli w czasie przystąpienia Bułgarii do Unii Europejskiej w 2007 r. Kontrowersyjna kolekcja składa się z ponad 6,5 tys. złotych, srebrnych oraz innych artefaktów z okresu starożytności, które zostały zdobyte przez poszukiwaczy skarbów w Bułgarii, pracujących dla „Czaszki” lub odsprzedających mu swoje znaleziska z naruszeniem prawa. Zgodnie z bułgarskim ustawodawstwem przedmioty o wartości historycznej stanowią wyłączną własność państwa. W celu legalizacji swojej kolekcji Bożkow założył Fundację „Tracja” i zatrudnił szereg znanych archeologów, a sprawą zajął się nawet bułgarski Sąd Najwyższy. Wartość kolekcji jest trudna do oszacowania, gdy jednak zaczęły się problemy z bułgarskim wymiarem sprawiedliwości, w mediach pojawiła się informacja, że osoby z Bliskiego Wschodu proponowały jej odkupienie za kwotę 600-700 mln euro.

Bożkow uznawany jest za „króla hazardu”. W jego rękach znajdowały się nie tylko największe kasyna w Bułgarii, ale również gry loteryjne „Nacionalna Lotaria” oraz „Lotaria Bułgaria”, które dzięki aktywnej kampanii reklamowej w czasach rządów Bojko Borisowa zdominowały rynek gier loteryjnych kosztem państwowej spółki „Sport Toto”. Właśnie podczas ostatnich rządów Borisowa Waleri Simeonow, przewodniczący współrządzącego Ruchu Narodowego na rzecz Zbawienia Bułgarii (Национално движение за спасение на България), oskarżył Bożkowa o narażenie Skarbu Państwa na milionowe straty i doprowadził do zmian ustawowych, które w praktyce znacjonalizowały gry loteryjne Bożkowa. W tym samym czasie właściciele firmy bukmacherskiej EFBET, Cwetomir i Bojan Najdenowie, oskarżyli Wasila Bożkowa o groźby karalne oraz próbę przejęcia ich interesów.

Wówczas rozpoczęły się problemy Bożkowa z bułgarską prokuraturą, która oskarżyła go o posiadanie i przywłaszczenie artefaktów o wartości kulturowo-historycznej, kierowanie zorganizowaną grupą przestępczą

zajmującą się wyłudzeniami, haraczem, praniem brudnych pieniędzy, a także o karalne czyny, w tym pobicia, groźby karalne, oraz zabójstwa. Ponadto zaocznie Bożkow był oskarżony o przestępstwa przeciwko Republice – za finansowanie protestów przeciwko prokuratorowi generalnemu Iwanowi Geszewowi oraz Bojko Borisowowi w 2020 r. Jeszcze za czasów prokuratora generalnego Iwana Geszewa prokuratura skonfiskowała kolekcję Bożkowa, która do dziś przechowywana jest w Narodowo-Historycznym Muzeum w Sofii jako dowód rzeczowy. W 2021 r. Bożkow znalazł się na liście trzech bułgarskich obywateli objętych przez Stany Zjednoczone sankcjami na mocy ustawy Magnitskiego (the Global Magnitsky Human Rights Accountability Act).

Przeciwnik Borisowa. Bożkow postanowił walczyć z Borisowem oraz rządem, który uderzył w jego interesy biznesowe. Po nieudanej próbie wyprowadzenia na ulice w swojej obronie kibiców Lewski Sofia w styczniu 2020 r., Bożkow zrzekł się własności klubu i tuż przed wystawieniem przez bułgarską prokuraturę nakazu aresztowania ukrył się w ZAE. W czerwcu 2020 r. oświadczył, że osobiście płacił haracz w wysokości 20% dochodów „Nacionalnej Lotarii”, po tym jak partia Borisowa Obywatele na rzecz Europejskiego Rozwoju Bułgarii (Граждани за европейско развитие на България, GERB) od 2013 r. wprowadziła korzystne dla Bożkowa zmiany w ustawie o grach hazardowych. „Czaszka” twierdzi, że w zamian osobiście dostarczał wielomilionowe łapówki ministrowi finansów w ostatnim gabinecie Borisowa, Władisławowi Goranowowi, również znajdującemu się na amerykańskiej liście Magnitskiego. Ponadto na podstawie zeznań Bożkowa 17 marca 2022 r. minister spraw wewnętrznych w rządzie Kirila Petkowa, Bojko Raszkow, aresztował Bojko Borisowa, Władysława Goranowa oraz Sewdelinę Arnaudową, których po przesłuchaniu zwolniono w ciągu 24 godzin.

Kontrowersyjny biznesmen nie kryje swoich aspiracji politycznych. Od wyjazdu do ZAE Bożkow próbuje pozycjonować się w opozycji do Borisowa. Podczas kryzysu politycznego w latach 2021-2023 próbował dołączyć do protestów przeciwko Borisowowi, dążąc do utworzenia własnego ugrupowania politycznego Bułgarskie Lato (Българско лято), które jednak w wyborach z lipca 2021 r. cieszyło się marginalnym poparciem (1,82%).

Po powrocie do Sofii „Czaszka” został aresztowany. Po przesłuchaniu w sprawie postępowania o wręczenie łapówek, Bożkowowi nadano status świadka i przyznano mu oraz jego rodzinie całodobową ochronę. Sąd postanowił również, że biznesmen pozostanie w areszcie domowym. Nie zmienia to jednak faktu, że w innych sprawach Bożkow nadal nie został przesłuchany.

Wnioski. Powody powrotu oligarchy do Bułgarii jak dotąd pozostają niejasne. Z jednej strony, nastąpiła zmiana na czele prokuratury, która obecnie kierowana jest przez Borislawa Sarafowa, byłego zastępcę Iwana Geszewa, który wziął na siebie ciężar ataku na byłego prokuratora generalnego ([„Komentarze IEŚ”, nr 858](#)). Z drugiej jednak strony, partia Borisowa – GERB – sprawuje władzę wraz z koalicją partii reformatorskich Kontynuujemy Zmianę (Продължаваме Промяната, KZ) oraz Demokratyczna Bułgaria (Демократична България, DB) i nadal posiada narzędzia wpływu na bułgarskie instytucje publiczne. Niestabilność polityczną w Bułgarii potęgują także zabójstwa Krasimira Kamenowa-Kyro w RPA oraz Alekseja Petrowa w Sofii, które interpretowane są m.in. jako eliminowanie potencjalnych świadków przeciwko Borisowowi.

Status świadka roztoczył nad Bożkowem parasol ochronny, który pozwoli mu wzmocnić swoją pozycję po powrocie do Bułgarii. Można przypuszczać, że „Czaszka” będzie dążył do utworzenia politycznego frontu, który umożliwi mu odzyskanie wpływów i skonfiskowanej kolekcji, a jego głównym przeciwnikiem politycznym będzie Bojko Borisow i jego GERB. Jednak nie brakuje również głosów, że po wydarzeniach z ostatnich trzech lat nastąpiło przetasowanie na scenie politycznej Bułgarii, które stworzyło dogodne warunki do powrotu Bożkowa. Należy przy tym pamiętać, że konflikt Bożkowa z państwem w latach 2019-2023 jest anomalią, a prawidłowością jest raczej fakt, że oligarcha był w dobrych relacjach z każdym rządem od końca upadku komunizmu.